

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2021 – Volume 30, Issue 4, pp. 6–12
<http://doi.org/10.18352/jsi.704>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Mieke Schrooten, Rebecca Thijs, Pascal Debruyne.

Sociaal Schaduwwerk. Over Informele Spelers In Het

Welzijnslandschap. € 25 Brussel: Panteia. 2019, 340 P.

ISBN: 9782509033864

Correspondence to: Pamela Lucas

E-mail: p.lucas@hva.nl

BOOKS

PAMELA LUCAS, SASKIA WELSCHEN

Pamela Lucas is medior onderzoeker Stedelijk Sociaal Werken aan de Hogeschool van Amsterdam

E-mail: p.lucas@hva.nl

Saskia Welschen is senior onderzoeker Stedelijk Sociaal Werken aan de Hogeschool van Amsterdam

E-mail: s.i.welschen@hva.nl

INFORMEEL SOCIAAL WERK IN DE SCHADUW

Nieuwe migranten kloppen na aankomst met hun hulpvragen vaak als eerste aan bij informele netwerken. De Brusselse zelforganisatie *De Mangoboom in Bloei* is zo'n netwerk. Vrijwilligers van de organisatie bieden nieuwe migranten verlichting van allerhande eerste noden. Ze helpen bij het regelen van papieren, organiseren taalcursussen en ondersteunen bij huisvesting of gezondheidsproblemen. De organisatie is een van de praktijkvoorbeelden die aan bod komen in het boek *Sociaal schaduwwerk*.

In hun boek belichten de Vlaamse auteurs Mieke Schrooten, Rebecca Thys en Pascal Debruyne dit fenomeen. Het gaat

om minder zichtbare informele sociaalwerkpraktijken, die inspelen op noden waarop het formele circuit niet onmiddellijk een antwoord heeft. Praktijken die, zo schetsen de auteurs, de leefwereld van de leden van hun doelgroep als vertrekpunt nemen.

Sociaal schaduwwerk beslaat een waaier aan informele spelers, zoals “burgerinitiatieven, organisatiegericht vrijwilligerswerk, etnisch-culturele zelforganisaties, religieuze organisaties en sociaal-sportieve praktijken” (p. 16). Het type sociaal werkpraktijken waarin zij voorzien, loopt uiteen van bijvoorbeeld ontmoeting, materiële steun, juridisch advies, financiële ondersteuning tot begeleiding naar werk, sociale dienstverlening of bijdragen aan politiseren. Zij bieden individuele ondersteuning, maar hebben vaak ook expliciet een collectieve insteek, gericht op verbetering van de sociale positie op groepsniveau.

Die groepsgerichte insteek, in combinatie met het in de schaduw opereren, maakt dat het hier gaat om een specifieke vorm van informele ondersteuning, die zich onderscheidt binnen het bredere begrip informele zorg. Naar andere vormen van informele zorg – zoals de inzet van vrijwilligers, mantelzorg of buurtzorg – is zowel in Vlaanderen als in Nederland al relatief veel onderzoek gedaan. Naar sociaal schaduwwerk nog niet, en daarmee vult het boek, en het brede palet aan praktijkvoorbeelden dat het beschrijft, duidelijk een hiaat.

Het boek bestaat uit theoretisch onderbouwde hoofdstukken, die vervolgens worden geïllustreerd met verschillende cases uit de praktijk. Maar liefst 53 auteurs – onderzoekers, docenten, beleidsmakers en mensen actief in informeel en formeel sociaal werk – schreven mee; een deel van hen en negen anderen namen deel aan een rondetafelgesprek waarvan het laatste hoofdstuk een verslag is. In drie delen geeft het boek een rijk beeld van wat sociaal schaduwwerk behelst en in welke contexten sociaal schaduwwerk functioneert, in relatie tot doelgroepen, formeel sociaal werk en beleid.

AANDACHT VOOR SOCIAAL SCHADUWWERK

Ontwikkelingen in het (Belgische) sociaal domein, zoals de vermaatschappelijking van de zorg en een ‘vermarkting’ van sociaal werk, maken het noodzakelijk dat de zorg voor kwetsbare bewoners meer geïntegreerd wordt in de samenleving (p. 20). Dezelfde ontwikkelingen zijn al geruime tijd te herkennen in de Nederlandse context. Een groter appèl wordt gedaan op informele zorg. Het belang van informele sociaalwerkpraktijken neemt toe door een terugtrekkende of tekortschietende overheid en een toenemende diversiteit zowel van de (stedelijke) bevolking als binnen groepen (superdiversiteit), aldus Schrooten, Thys en Debruyne.

BOOKS

Sociaal schaduwwerk is een concept dat de auteurs zelf in het leven hebben geroepen. Het verwijst naar de relatieve onzichtbaarheid van deze informele sociaalwerkpraktijken: ze opereren 'in de schaduw'. Enerzijds bestaat de doelgroep veelal uit bewoners of groepen die onvoldoende worden bereikt door het formele zorg- en welzijnsaanbod, bij uitstek mensen met een migratieachtergrond. Anderzijds zijn formele organisaties en overheden weinig bekend met sociaal schaduwwerk.

Hoewel deze initiatieven in de praktijk wel degelijk aan sociaal werk doen, worden zij vaak niet (h)erkend als sociaal werk. De auteurs willen daarom bijdragen aan het uit de schaduw halen ervan:

Met dit boek willen wij de aandacht vestigen op een omvangrijke en diverse groep van actoren in het welzijnslandschap waarover nog relatief weinig kennis is doorgedrongen in de sociale sector, in de sociale opleidingen en in het beleid. Op het vlak van welzijn en zorg spelen zij echter een niet te onderschatten rol. (p. 12)

De informele sociaal werkpraktijken zijn net zo divers als de samenleving. Zo variëren zij in mate van zichtbaarheid (voor de doelgroep/de formele sector), focus (vaak een vervlechting van cultuur of sport met welzijn), uniformiteit of diversiteit van de doelgroep, en lokaliteit of translokaleiteit.

CRUCIALE ROL

Het eerste deel van het boek neemt de lezer mee langs diverse informele spelers in het Belgische welzijnslandschap. Steeds beschrijven de auteurs hoe de initiatieven in de gaten springen waar de overheid of de formele sector volgens hen tekortschieten. Burgerinitiatieven ontstaan vaak uit noodzaak, zegt Plovie (p. 36). Actieve bewoners in Molenbeek constateerden bij de "blanke, middenklasse" sociaal werkers een gebrek aan "de voelsprietten, de netwerken, het vertrouwen en de nabijheid om kort op de bal in te spelen op acute welzijnsnoden van kwetsbare gezinnen en jongeren" (Claes & El Miamouni, p. 45). Goethals noemt aanvullende informele hulp aan vluchtelingen essentieel omdat daarbij "de vluchteling gelijkwaardigheid ervaart, van mens tot mens", anders dan bij professionele hulpverlening (p. 54).

Thys en Anciaux deden beiden onderzoek naar "etnisch-culturele organisaties" of "zelforganisaties" (p. 65). De meeste bieden welzijnsactiviteiten en sociale dienstverlening aan mensen met een migratieachtergrond. Deels gaat het om religieuze organisaties, die een breed scala aan informele sociaal werkpraktijken laten zien, zo beschrijven Schrooten en Trappers (p. 95). Zij bieden bijvoorbeeld hulpverlening rond thuisloosheid, vluchtelingen en huiselijk geweld.

Ook sportclubs spelen in op de concrete dagelijkse noden van specifieke stedelijke doelgroepen als "sociaal-sportieve praktijken" (Withaecx, Smets, & Haudenhuyse, p. 121).

Wat uit al deze voorbeelden naar voren komt, is dat sociaal werkpraktijken vaak niet de primaire focus zijn. Ze komen tot stand in het kielzog van andere activiteiten, die zich vaak laten vangen onder de algemene vlag van 'ontmoeting'. Het is juist om die reden, zo kan de lezer vaststellen, dat de initiatieven laagdrempelig zijn voor deelnemers.

Vooral etnisch-culturele organisaties opereren veelal onder de radar van overheden en het formeel sociaal werk (p. 65). Sterker nog, aldus Thys en Anciaux, zij hebben te maken met argwaan dat zij integratie van nieuwkomers zouden belemmeren of verhinderen. Dit geldt zeker voor religieuze zelforganisaties. Deze vrees is echter ongegrond, stellen de auteurs op basis van hun onderzoeken. Veelal vormen etnisch-culturele organisaties een veilige, vertrouwde omgeving voor bewoners en "blijken zij juist belangrijke bruggen te creëren" met de bredere samenleving, voorzieningen in zorg en welzijn, en tussen verschillende etnisch-culturele groepen (p. 75).

Steeds weer stellen de auteurs dat formele organisaties en overheden te weinig het potentieel van de diverse spelers in het sociaal schaduwwerk (h)erkennen en benutten. Dit potentieel reikt bovendien verder dan een brugfunctie. De auteurs pleiten voor een wederzijdse uitwisseling van expertise en ondersteuning (p. 78).

WEDERZIJDIG VOORDEEL

In het tweede deel wordt ingegaan op samenwerking tussen formeel en informeel sociaal werk. Deze vindt onder meer plaats in "aankomstinfrastructuren: alle plaatsen, instellingen, personen en netwerken die nieuwkomers kunnen helpen om een leven op te bouwen" (Schuermans, Schrooten, & De Backer, p. 147). Nieuwkomers maken gebruik van zowel informele als formele initiatieven, die beide een eigen, specifieke rol spelen, maar ook samenwerken. De auteurs menen dat de formele partijen veel van de informele kunnen leren over hulp op maat aanbieden, zoals rekening houden met de transnationale realiteit van veel nieuwkomers en het gegeven dat zij hele verschillende trajecten afleggen na hun 'aankomst' in België.

Het boek geeft voorbeelden van samenwerking tussen formele en informele spelers in het veld van zorg en welzijn. Dat daarin vaak ook de nodige vragen ontstaan, laten Taels, Van Acker en Arnaut (p. 184) zien met hun casus van een wijkgezondheidscentrum en Somalische zelforganisaties.

BOOKS

Van Dam et al. gaan dieper in op de drempels en uitdagingen achter de kloof tussen etnisch-culturele organisaties en formeel sociaal werk, zoals wederzijdse onbekendheid. Tegelijkertijd willen de partijen graag samenwerken, omdat dit beide voordelen biedt. Daarbij is voor zelforganisaties heel wat meer mogelijk dan alleen een intermediaire functie, aldus de auteurs (p. 211). Zij kunnen een volwaardig lid worden van het sociaal werk, mits zij daartoe de benodigde ondersteuning krijgen vanuit het formele veld (p. 215).

EVENWICHT

Het derde deel gaat over de relatie tussen actoren in sociaal schaduwwerk enerzijds en beleid en politiek anderzijds. Thys beschrijft in hoeverre etnisch-culturele organisaties doen aan politiserend werken, ofwel, in welke mate zij expliciet hun stem laten horen in het publieke en politieke debat (p. 247). Dit doen zij, aldus Thys, bij uitstek als het gaat om de achtergestelde socio-economische positie van hun achterban, en vooral buiten de gevestigde institutionele politieke arena om, bijvoorbeeld via het innemen van standpunten of via protestacties. Financiering vanuit de overheid en samenwerking tussen zelforganisaties onderling versterken deze niet-institutionele politieke rol, maar ondersteunt ook lobbywerk in de institutionele politiek. Het project *Armoede Gekleurd* is een van de beschreven cases gericht op beleidsparticipatie van migrantengroepen.

De Corte, Vandenbussche en Roose bespreken een spanning die vaak speelt rond samenwerking tussen lokale overheden en informele actoren. Namelijk de spanning tussen aan de ene kant ondersteuning aan en formalisering van de informele initiatieven, en aan de andere kant hun "ruimte [...] om de eigen werking vorm te geven, de eigen doelstellingen na te streven en autonoom beslissingen te nemen over de wijze waarop men de boogde doelgroepen bedient" (p. 283). De auteurs doen een aantal suggesties voor het vinden van een werkbaar evenwicht (p. 283), waaronder respect voor elkaars opvattingen en praktijken, een overkoepelende visie en goede overlegstructuur.

PLEIDOOI VOOR ERKENNING

De auteurs van het boek belichten op een overtuigende manier de cruciale maatschappelijke rol die deze initiatieven volgens hen vervullen voor diverse maatschappelijk kwetsbare groepen, die voor formele spelers vaak moeilijk bereikbaar zijn. Ook schetsen zij de drempels en moeilijkheden waartegen informele actoren aanlopen in de relatie met formele actoren en de overheid, zoals argwaan, ingewikkelde administratieve procedures en een gebrek aan (duurzame) ondersteuning. Het boek leest als een pleidooi voor meer waardering en erkenning voor sociaal schaduwwerk.

Een kracht van het boek zit zeker in de aanwezigheid van de vele cases, beschreven door mensen uit het veld zelf. Het schrijfproces van het boek is een samenwerking geweest tussen onderzoekers en spelers actief in informeel en formeel sociaal werk, en dat alleen al verdient waardering.

Het boek agendeert sociaal schaduwwerk overtuigend als een fenomeen dat binnen zowel beleid als onderzoek op het terrein van sociaal werk aandacht verdient. Het geeft inzicht in het perspectief van hulpvragers en de manieren waarop en redenen waarom men hulp en ondersteuning zoekt bij informele netwerken. Daarmee vergroot het onze kennis van redenen waarom formeel ondersteuningsaanbod soms niet volstaat, tekortschiet of niet toegankelijk is. Daarnaast vergroot het ons inzicht in de werkwijzen en motivaties van de aanbieders van sociaal schaduwwerk, hun perspectieven en behoeften, en de manier waarop overheden en formele organisaties zich tot hen verhouden.

TER REFLECTIE

Tegelijkertijd is het goed om enkele kritische vragen te stellen over de terminologie en afbakening van sociaal schaduwwerk, alvorens het concept op te nemen in de canon van het sociaal werk.

De term schaduwwerk verwijst naar het gegeven dat veel van deze initiatieven onder de radar van overheden en formele organisaties opereren. De vele casestudies laten echter zien dat de praktijk van sociaal schaduwwerk bijzonder divers is en de mate van (on)zichtbaarheid daarbinnen zeer uiteenloopt. De auteurs doen in het eerste hoofdstuk een poging om dat diverse veld enigszins schematisch te ordenen (p. 21), maar erkennen de moeilijkheden daarbij. Voor verdere kennisontwikkeling over en onderzoek naar sociaal schaduwwerk is een verfijning van die ordening en afbakening echter wel van belang. Ons vermoeden is bovendien dat de mate van onzichtbaarheid per politieke context kan verschillen. Een vergelijking tussen de Belgische en de Nederlandse context is een interessante manier om dit verder te onderzoeken.

Daarnaast kan de term schaduwwerk negatieve associaties oproepen – al lijkt dit geenszins de inzet van de auteurs. Het concept 'schaduw' suggereert een relatie - men staat in de schaduw van iets of iemand anders. Maar hoe zit dat precies? Staat sociaal schaduwwerk in de schaduw van formeel sociaal werk? En hoe zwart-wit is eigenlijk de tegenstelling tussen formeel en informeel sociaal werk? Zien we niet veeleer een veld van verschillende grijstinten, waarbij formele spelers zich steeds meer informele werkwijzen aanmeten terwijl informele spelers - vaak als gevolg van

BOOKS

overheidsondersteuning - formaliseren? Hebben sommige praktijken er belang bij in de schaduw te (blijven) opereren? En waarom?

Dat zijn in onze optiek belangrijke vragen die het boek oproept en waar vervolgonderzoek en debat verder op in zou moeten gaan. De auteurs hebben hiervoor een zeer gedegen startschot gegeven.